

הוה ביה ברב ועשה לפניו משורת הדין'. לו ראה את דברי הירושלמי, היה מוצא שהם מאשרים את השערתו.

[ומצאנו במקומות נוספים שר' חייא עסק בגידול פשתן ובמכירתו – ע' חולין פה: כתובות קג: ירושלמי ב"מ ה,ו]. (מתוך 'עיונים בדברי רז"ל ובלשונם' לגר"ח ארנטרוי עמ' קנח. גם ברא"ש נראה שהיתה לפניו גרסה זו).

*

'לא קשיא, הא דסיירא לארעיה מדאורתא הא דלא סיירא'. ורב שתמה על התנא 'חביבי אמר...'. – הוקשה לו מדוע פסק הדבר ולא חילק בין סייר מאמש ולא סייר, היה לו לשנות 'במה דברים אמורים...'. כמו בשאר הדינים דלעיל (ריטב"א).

מבואר בדברי כמה ראשונים שגם באופן שירדו גשמים בלילה יש חילוק אם סייר מאמש אם לאו. וטעם הדבר [הלא סיורו אינו מועיל כלום לענין הגשם] מבואר במאירי; מדובר שיש לו כמה שדות, חלקן אינן ראויות עתה לעבודה מפני הגשמים וחלקן ראויות, על כן אם לא סיירו מאתמול אומרים לו: הואיל ולא סיימת שדה ויש לך שדות הראויות לחרישה – הפסד זה שלך הוא, אבל אם סיירו הרי הוא כמפרש לשדה זו ואין להם עליו כלום.

דף עז

'... פסידא דפועלים. האי מאן דאוגיר אגורי... פסידא דפועלים...'. יש לשמוע מלשון רש"י שזה שאמרנו שבכל דבר שאינו צפוי, או שצפוי לבעלים ולפועל במידה שוה – ההפסד של הפועל, זהו משום שבעל הבית לא שילם לו, לכך ידו של הפועל על התחטונה כי הוא המוציא מחברו. וכן כתב הר"ן: 'שכיון שידעו פועלים דאי אתי מטרא בלילה לא חזיא למרפק בה למחר ולא אתנו, אינהו אפסידו אנפשיהו, ואע"פ שבעל הבית גם כן ידע זה ולא אתני, אפילו הכי כיון שהפועל בא להוציא מבעל הבית – ידו על התחטונה (וכ"ה בטור חו"מ שלד).

ולפי זה כתב בדרכי משה (שם עפ"י תרומת הדשן שכת): אם הקדים ושילם לו שכרו – יד הפועל על העליונה. ויש מי שכתב לדייק מדברי הטור שהוא הדין אם לא הקדים שכרו אלא שהפועל תפס – מועילה תפיסתו (שבות יעקב ח"א קעו. והבין שדין זה הרי הוא ככל ספק ממון). ואולם כמה פוסקים חולקים על כך, שאין דין זה מפני הספק אלא כך עיקר הדין. ורק אם הקדים שכרו, רק אז אחריות המאורעות המונעות מוטלת על הבעלים לפרש (ע' דברי משפט שי, שלד; ערוך השלחן שם ועוד. ואכן בתרומת הדשן לא מבואר אלא באופן שנתן מעות, ומטעם ריצוי ומחילה – משמע שללא טעם זה הפועלים חייבים).

'האי מאן דאגר אגורי לעבידתא ושלים עבידתא בפלגא דיומא, אי אית ליה עבידתא דניחא מינה יהיב להו...'. כתבו הראשונים: דוקא כשפסק עמו על מלאכה מסוימת אבל אם שכרו בסתם ליום שלם, יכול לתת לו מלאכה כבידה, שהרי גם מלכתחילה יכול היה לתת לו מלאכה כבדה זו. ודבר זה אינו צריך ראיה (רמב"ן. וכ"כ הפוסקים שלה, א).

וכששכרו למלאכה מסוימת, גם אם הפועל ראה אותה קודם לכן ונוכח בעצמו שיוכל לגמרה באמצע

היום, כל שבעה"ב פירש בשעת השכירות ששוכרו ליום שלם – חייב לשלם לו עבור כל היום [כפועל בטל], או לתת לו מלאכה כמותה (סמ"ע סק"ב. וע' ט"ז).
 פשוט שכל הנאמר כאן – בשכיר לזמן, אבל קבלן שהשלים עבודתו קודם הזמן הרגיל – מקבל כל שכרו (פתחי חושן פרק יב הערה כו).

'האי מאן דאוגיר אגורי לדוולא ואתא מטרא... כי קאמר רבא באכלושי דמחוזא דאי לא עבדי – חלשי'. 'מכאן פסק רבינו יואל ז"ל: מי ששכר מלמד לבנו וחלה התלמיד, אי לא שכיח דחלה – פסידא דמלמד. ואי שכיח דחלה, אי שכיח מלמד במתא ומכיר ענין התלמיד – פסידא דמלמד, ואי לא שכיח במתא – פסידא דבעה"ב. ויהיב ליה שכרו משלם ולא כפועל בטל דכל לומדי תורה דמי לאוכלוסי דמחוזא, שהבטלה גורם להם שכחה וכובד אברים' (מובא ברא"ש).

בהגהות אשר"י תמה, הלא יכול ללמוד לעצמו או ללמד לאחרים בחנם. ולכאורה י"ל כיון שבעצם חייב לו כל שכרו, אלא שמנכים לו מה שנהנה בחסיכת טרחו ויגיעתו, כמה שהיה מוכן שינכו לו וישב בטל, כאן שאין לו הנאה בכך אלא להפך – אין מנכים לו כלום.

וכיוצא בזה כתב בתשובות מיוחסות לרמב"ן (א): 'ולומדי התורה אינם נהנים בבטולם אלא מצירים'. וזו לשון הריטב"א בשם נמוקי התוס' (ע.ח): 'דהא כאכלושי דמחוזא הוי, דהא נח לו לאדם לעשות מלאכת שמים מליבטל הימנה, וגם יותר טוב הוא לו שילמוד עם אחרים משילמוד לעצמו, דכשהוא מלמד לאחרים עושה מצות לימוד וחכמתו מתקיימת יותר, כדאיתא...'. ולבסוף הסיק: 'גם מה שאמרו לענין המלמד כי נוח לו שילמוד לאחרים משהיה בטל ושילמוד לעצמו – הכל כפי מה שהוא התלמיד וכפי ראות הדיינין'.

עוד כתבו הפוסקים שמלמד תינוקות החוזר בו – נחשב כ'דבר האבד', אם מפני ביטול הלימוד שבכל יום הראוי ללימוד ואינו מלמד, אם מפני שע"י בטלת היום מאבד גם מה שלמד בעבר, כמו שאמרו (בספרי עקב מה וירושלמי סוף ברכות) 'אם תעזובני יום – יומים אעזובך'. וכן נאמר (משלי כג, ה) התעיף עיניך בו ואיננו (עפ"י שו"ת מהר"ם מרוטנבורג [פראג] תעז; תשובות מיימוניות קנין ל. וע"ע הג"א, רמ"א שלג, ה וש"ך סק"ו; מנחת שלמה פז).

'לא צריכא דאייקר עבידתא ואימרו (לשון פרישה ונסיגה (רש"י), או המראה ומרידה [וי"ג 'אימרוד'], או התנשאות וגאווה (ע' מאירי). ויתכן גם לשון מרידות וזעף – עתורא"ש) **פועלים ואזל בעל הבית ופייסינהו' – שאמר להם להטיב להם – 'מהו דתימא מצו אמרי ליה כי מפייסינן אדעתא דטפת לן אאגרא, קמ"ל דאמר להו אדעתא דטרחנא לכו באכילה ושתיה' אמרתי לכם להטיבכם. וכן יש לפרש בסמוך גבי פייסוה לבעל הבית (תור"פ ועוד).**

'לא צריכא דזל עבידתא ואימר בעל הבית... מהו דתימא מצי אמר להו אדעתא דבצירתו לי מאגריי' – לא שחזר בו בגלל ההזולה, שהרי אין בעה"ב מרויח בכך מאומה, כי חייב לשלם להם כל שכרם בניכוי הוצאה שצריך להוציא להשלמת העבודה, נמצא שמשלם הכל כפי שפסק מתחילה, אלא שחזר מחמת קטטה או סיבה אחרת. והם פייסוהו לפי שלא רצו לטרוח אחר עבודה אחרת (תוס' לעיל עו. ד"ה השוכר).

(ע"ב) 'רשב"ג אומר: מלמדין אותן שלא יחזרו, כיצד? כותב לו... והריני נושה בו ח' מאות זוז. קנה ומחזיר את השאר אפילו לאחר כמה שנים'. מבואר בראשונים (ע' ריטב"א וש"א"ר – הובא בדבר אברהם ח"א לט,ג) שענין זקיפה במלוה הוא כאילו קיבל המעות לפרעון וחזר והלוון לו. ונראה בבאור הדבר, הלא באמת לא קיבלן ולא הלוה – אלא הענין הוא שפורע את חובו בעצם ההתחייבות החדשה. והתחייבות זו אינה טעונה קנין או שטר, לפי שעל ידה נפטר המתחייב מחובו הקודם, ועוד מרויח זמן הפרעון – סמכה דעתו (עפ"י בית ישי ה. ע"ש בהרחבה).

דף עח

'תיקו'. כתב הראב"ד שבספק אינו חוזר. (וכן נפסק ברמב"ם ובשו"ע (חו"מ ז, יד) ששניהם אינם יכולים לחזור. וע"ע בתשב"ץ ח"ב רעב – דף מ, 2; שו"ת רשב"ש תקמ), כיון שיש כאן קנין ודאי, שהחזיק בה או קנה בחליפין, וחזרתו של זה בספק – אין ספק מוציא מידי ודאי. ואולם אם לא עשו קנין אחר אלא כסף זה [שאו הספק הוא בעיקר הקנין] על הלוקח להביא ראיה, ואם לא הביא – קרקע בחזקת בעליה עומדת (הריטב"א. ועט"ז ונתייה"מ ובהגר"א קצ, יג. וצ"ע).

'שבאתה חבילה לידו'. פרשו הראשונים שסתם נותני חבילה, על דעת כן נתנוה אצלו, שתהא משועבדת וקנויה עבור תשלום הפסדו, או שפרשו כן להדיא שנותנים לשם משכון. (ע' תוס' רבנו פרץ והרא"ש; חדושי הריטב"א. וכן באר מהר"ם את דברי התוס', ששאלו 'פשיטא'. ויש להעיר מסתימת דברי הרמב"ם שכל ממון פועלים שאצלו יכול ליטלו. אך יתכן דוקא כשהתפסדו לו מדעת, וכאילו פירשו בשכירותם שאחריות הפסד על אותו ממון).

'השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה...' נקט לשון נקבה בחמור כלשון הכתוב, כגון כי עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה (שמואל-ב יט); גמלים מיניקות (בראשית לב. רבנו יהונתן). יש מי שהראה שהיו רגילים לרכוב ולהשתמש באתונות יותר מחמורים זכרים, ולכך השתמשו לרוב ברכיבת החמור ושכירותו בלשון נקבה.

'שמתה מחמת אויר... מחמת אובצנא... כגון שהכיש נחש'. מרש"י משמע שאם אפשר לתלות שמיתתה נגרמה מחמת שינוי האויר וכד' – חייב. ויש חולקים וסוברים שדוקא כשניכר שמחמת אויר מתה או מחמת אובצנא, ולא בספק [וכמשמעות הפשוטה של המלים 'שמתה מחמת אויר'] (רב האי גאון, ריטב"א, תור"פ. ומשמע בריטב"א ור"פ שגם אם אין ידוע שהאיר במקום האחר קשה יותר או שיש שם יותר נחשים, יכול לטעון אילו לא שינית מדברי לא היה האונס). והתוס' והרא"ש מפרשים בשידוע שיש חילוק באוירין ובנחשים בין ההר לבקעה. [ובדעת הרמב"ם יש אומרים שאפילו באופן זה פטור, שרבי יוחנן שנמנע מלפרש כן והעמיד הרישא כרבי מאיר, סובר שאינו חייב אלא בכגון הוחלקה בהר והוחמה בבקעה. עפ"י מגיד משנה שכירות ד, א].

(ע"ב) 'ממאי דלמא שאני התם דקניא בשינוי מעשה'. אף על פי ששינוי מעשה אינו קונה אלא בגזלן, יש מפרשים שהואיל ועשה בו מעשה שהגזלן קונה בו, מתכוין הוא לגזול ולכך שינהו כדי שיקנה אותו (עפ"י רמב"ן ור"ן).